

Зміст глобалізації та її основні причини

Основною об'єктивною тенденцією економіки XXI ст. є розвиток процесів глобалізації у світі. Цей феномен є характерною особливістю всієї світової виробничо-господарської діяльності, складовими якої є окремі національні економіки. Глобалізацію можна розглядати як загальне розширення та поглиблення міжнародних процесів інвестування, виробництва, постачання та збуту, фінансів, науково-технічного прогресу, освіти. Тобто глобалізація охоплює всі сфери суспільного життя, у результаті чого соціально-економічний процес однієї країни стає складовою інтернаціонального або світового процесу. Більшість дослідників відносять початок процесу глобалізації до великих географічних відкриттів, а саме до часу відкриття іспанцем Христофором Колумбом "Нового світу" (1492 р.). Освоєння нових територій викликало необхідність розвитку торгівлі, транспорту, комунікацій, поширення західноєвропейської мови та культури.

Особливо швидких темпів глобалізація набрала в другій половині XX ст., що супроводжувалось зростанням світової економіки, обсягів торгівлі та неймовірними міграційними процесами. Основною передумовою стрімкого розвитку процесів глобалізації стала об'єктивна необхідність усунення торговельних бар'єрів між країнами світу з метою розширення ринку та створення умов для більш повної реалізації економічних інтересів окремих держав. Це призвело до активізації обміну товарами та послугами, інформацією, капіталом, робочою силою, створюючи при цьому додаткові умови для зростання країни та підвищення її конкурентоспроможності. Традиційно економічна інтеграція передбачає економічну відкритість держав та їх співробітництво. Такий ефект досягається завдяки відкритості національних ринків та лібералізації міжнародної економічної діяльності, що супроводжується обмеженням політики протекціонізму та впровадженням вільної світової торгівлі. Поступово можуть формуватися великі міждержавні об'єднання, створюючи сприятливі умови для розвитку економічних зв'язків між країнами-учасниками. Прикладом такої глибокої інтеграції є Європейське Співтовариство. Досить вагомим поштовхом до посилення процесів глобалізації став розвиток комп'ютерних технологій. У 1970 р. покладено початок технологічній революції, аз 1977 р. компанія Apple розпочала масове виробництво перших персональних комп'ютерів. І саме в цей час термін "глобалізація" став широко вживатися в суспільно-економічній сфері.

Технологічна інновація стала потужним двигуном глобалізації. Розвиток та впровадження нових технологій привели до стимулювання виробничої діяльності, підвищення продуктивності праці та посилення конкуренції.

Глобалізація поширювалася по всьому світу, несучи з собою процес цивілізації. Цей процес створив умови для розширення та поглиблення діяльності організацій, які змінили орієнтацію своїх виробничих потужностей з внутрішніх ринків на світові. На даний час багатонаціональним корпораціям належить близько третини світової торгівлі. ТНК постійно зростають, розширюються і формують потужний міжнародний господарський комплекс, глобально охоплюючи всі країни світу, ведучи конкурентну боротьбу за ринки збуту та світові фінансові ресурси. Сьогодні економічна потужність ТНК з легкістю може конкурувати з деякими окремими державам. На відміну від розвинутих країн, транснаціональні

компанії мають жорстку ієрархічну структуру управління, вони можуть легко розпоряджатись величезними ресурсами і в короткі проміжки часу для вирішення локальних завдань бути більш ефективними, ніж держави. Звісно, виникає занепокоєння відносно безпеки та моральності таких завдань. Крім того, зростання експансії ТНК може негативно позначитись на розвитку національних економік через створення умов, в яких національні виробники не в змозі конкурувати з потужними компаніями і змушені поступатись своїми інтересами для утримання на ринку. Багатонаціональні корпорації є величезним джерелом інвестиційного капіталу, але негативним моментом їх діяльності може виступати неузгодженість політики компаній з національними інтересами держави. Ще однією перевагою глобалізації є економія на масштабах виробництва, що потенційно може призвести до скорочення витрат та зниження цін, а отже - до економічного зростання.

Досить вагомим аспектом впливу глобалізації на національні економіки є надзвичайно високі темпи зростання прямих іноземних інвестицій, які випереджають динаміку світової торгівлі. Прискорення економічного зростання розвинутих країн спрямовує потоки капіталу в країни, що розвиваються і особливо потребують фінансових ресурсів. При цьому важливим фактором залучення іноземних інвестицій виступає обґрунтована державна макроекономічна політика, яка захищає права власності та створює сприятливі умови для підприємницької діяльності. Інвестори також враховують внутрішні фактори, до яких належать рівень забезпеченості робочою силою та її кваліфікація, вартість робочої сили, обсяг ринку, ступінь інвестиційних ризиків тощо.

Прямі іноземні інвестиції дозволяють країні-реципієнту вирішити цілий ряд існуючих проблем. Інвестування економіки сприяє прискоренню темпів зростання країни та покращанню рівня життя її мешканців. Результатом активізації інвестиційної діяльності, яка є наслідком процесів глобалізації, виступає зростання експорту, диверсифікація структури економіки, її технологічне оновлення, впровадження новітніх методів менеджменту і маркетингу. Усе це в цілому сприяє підвищенню конкурентоспроможності країни і дає змогу їй зайняти належне місце у світовій спільноті. Однак досягти позитивного ефекту від прискорення динаміки іноземного інвестування можливо лише за наявності розвиненої фінансової системи, яка визначається відношенням кредитів до ВВП, рівнем капіталізації фондового ринку, ліквідністю банківської системи. Дослідження економістів МВФ свідчать, що в країнах, де фінансові інститути слабкі, ефект від надходження прямих іноземних інвестицій обмежується тільки тими підприємствами, куди було вкладено іноземний капітал. При цьому зростання прямих іноземних інвестицій може мати й негативні наслідки, оскільки продуктивність праці та заробітна плата на вітчизняних підприємствах падають під час конкуренції з фірмами, які залучили іноземний капітал. Отже, глобальні процеси призвели до прискорення динаміки економічних процесів у світі, що супроводжувалось виникненнями нових глобальних ринків, розвитком інформаційних технологій, укладанням міжнародних угод щодо економічного співробітництва, розширенням діяльності ТНК.

Такий прорив в економічному житті має багатоаспектний характер та неоднозначний вплив на національні економіки країн світу. На сьогодні питання глобалізації є особливо актуальним не тільки через ті блага, які вона надає, але й через потенційні конфлікти, які можуть виникнути у світі. Процес

глобалізації створює умови для виграшу, але головною проблемою є те, що ефективно використати дані можливості можуть далеко не всі країни, втягнені в цей процес. Дійсно, найбільшу вигоду від фінансової інтеграції та глобалізації отримують заможні індивіди або країни з високим рівнем доходів та розвинутими фінансовими системами. Таким чином, основним негативним наслідком глобалізації є диспропорції у світовій економіці, тобто поглиблення нерівномірності розвитку країн світу. Слабка економічна політика ряду країн, що розвиваються, не дає змоги їм активно брати участь у світогосподарській діяльності, що позбавляє ці країни можливості скористатись перевагами інтеграції у світове господарство. Протекціонізм та замкнутість національних економік не тільки не здатні вирішити проблему, але й призводять до її загострення. Вирішити проблему нерівномірного впливу результатів глобалізації на національні економіки можливо шляхом розподілу переваг від неї всередині країн та між ними. Ці питання повинен вирішувати міжнародний інститут на базі глобального співробітництва. Оскільки бідні країни не мають жодного шансу конкурувати в глобальному середовищі, вони потребують допомоги на початковому етапі. Тому багаті країни та міжнародні організації повинні дотримуватись своїх зобов'язань та зміцнити підтримку країн, що розвиваються.

Інша проблема глобалізації викликана занепокоєнням окремих країн, уряди яких можуть втратити контроль над економічними процесами в країні. Це зумовлюється зростанням потужності сильних держав, багатонаціональних та глобальних корпорацій та міжнародних організацій, які справляють вплив на слабкі держави, поступово отримуючи контроль над їх економічним розвитком. У такому випадку глобалізація сприяє зростанню та зміцненню сильних держав та організацій і ще більше ускладнює економічне становище країн, що перебувають на стадії становлення ринкової економіки.

До негативних наслідків процесу глобалізації належать підвищення нестійкості та нестабільності економіки. Економічна нестабільність зазвичай пов'язана з проблемами фінансово-бюджетної стабілізації та зниженням інфляції. Результатом нестійкості економічного розвитку є непередбаченість та непрогнозованість тенденцій розвитку господарського життя через коливання основних макроекономічних показників. Зростання невизначеності скорочує надходження іноземного капіталу в країну та зумовлює його вилучення з економіки. Проблема глобальної нестабільності в економіці, викликана поширенням процесів глобалізації, пояснюється зростанням взаємозалежності національних економік на світовому рівні. Тому економічні коливання або кризи в одній країні можуть мати регіональні або глобальні наслідки. Тобто причини підвищення нестабільності економіки можна пояснити кореляцією між ступенем взаємопов'язаності параметрів складної системи та ступенем її нестійкості. Ученими-біологами було встановлено, що зростання ступеня взаємодії параметрів складної системи веде до різкого збільшення ступеня її нестабільності. Такий висновок є справжнім і для світової економічної системи, про що свідчить світова практика господарювання. Протягом тривалого часу глобалізація вважалась умовою майбутнього процвітання нації. Першим реальним негативним проявом глобалізації стала хвиля південноазійської фінансової кризи наприкінці 90-х рр. Одні з найбільш швидко зростаючих економік світу, що будували свою стратегію на взаємній кооперації з іншими країнами та активно розвивали внутрішні фінансові ринки, опинились на межі краху в лічені дні.

Аналіз такої ситуації доводить, що економіки постраждалих країн були дійсно достатньо інтегрованими у світову економічну систему, але розвиток внутрішніх фінансових ринків та механізмів їх захисту був дуже слабким. Крім того, кожна країна має свої темпи розвитку, свій шлях до стабілізації та свої національні особливості, які необхідно враховувати при формуванні фінансової та економічної системи. Застосовувати тут досвід західних розвинутих країн є недоречним, що може мати фатальні наслідки для приймаючих економік. Так і сталося з південноазійськими країнами.

Негативні наслідки глобалізації зумовили розробку нової теорії, відповідно до якої існує так званий поріг у фінансовому розвитку країни, після проходження якого загроза негативних наслідків від відкриття своєї економіки значно знижується. Доцільність інтегруватися до світового господарства має місце тільки для тих країн, які перебувають у групі середнього доходу на душу населення і мають достатню ступінь розвитку внутрішньої фінансової системи до виходу на світові ринки. Суттєвими передумовами глобальної інтеграції є формування ринків цінних паперів, кредитного та валютного. Країнам, які не відповідають зазначеним показникам, вихід на світові ринки не є закритим, але вони стикаються з загрозою отримання негативних наслідків глобалізації. Враховуючи вищезазначене, ситуація в Україні виглядає не досить оптимістично, її позитивне зрушення до економічного зростання є лише початковою стадією "відлиги" після затяжної кризи. У світовому рейтингу конкурентоспроможності 2004 р. Україна посіла 84-е місце, підвищивши рейтинг на шість позицій. Але сусідами по рейтингу зверху є Кенія, Уганда, Сенегал, а знизу - Еквадор, Нігерія і Замбія. Це свідчить про відносність економічної стабілізації в Україні.

У рейтингу глобалізації, опублікованому журналом *Foreign Policy* у 2004 р., серед 162-х країн світу Україна посіла 43-є місце. При складанні рейтингу враховувались чотири основні параметри. По-перше, економічна інтеграція - обсяг міжнародної торгівлі, інвестицій. По-друге, персональні контакти - міжнародні поїздки, туризм, обсяг міжнародних телефонних переговорів. По-третє, технологія - кількість користувачів Інтернет, кількість інтернет-серверів. І по-четверте, втягнення до міжнародної політики - членство держав у міжнародних організаціях, кількість посольств.

Для України дуже важливим є врахування негативних наслідків глобалізації та кризи азіатських країн. Необхідним є розробка власної обґрунтованої стратегії розвитку, а не перенесення досвіду розвинутих країн на українську економіку. Прикладом такої практики є успіх китайської економіки, реформування якої здійснювалось всупереч рекомендаціям міжнародних організацій. Сьогодні Китай є лідером за темпами розвитку та обсягом залучених іноземних інвестицій. Адаптація України до світового співтовариства вимагає проведення реформування правової системи, яка забезпечить відповідність національного законодавства міжнародним вимогам. Необхідним є дотримання ринкових умов господарювання, спрямування на інтенсивний розвиток, зниження податкового тиску, скорочення внутрішньої та зовнішньої заборгованості, проведення соціальної політики. Для виходу на світову арену країна повинна створити потужний національний ринок, який дозволить їй визначити та закріпити пріоритетні ніші на міжнародних ринках. Усі ці умови сприятимуть підвищенню конкурентоспроможності України та покращанню інвестиційного клімату.

Для входження у світовий економічний простір Україна має дотримуватись принципів вільної торгівлі та відкритості економіки, створивши при цьому відповідні механізми захисту внутрішньої економіки від можливих потрясінь на світових фінансових ринках.

Позитивні наслідки глобалізації: прискорення економічного розвитку, поширення знань та сучасних технологій

Важко заперечувати певні прогресивні сторони глобалізації. Серед них - формування нового виробничого укладу і моделі трудових відносин, розширення виробничої демократії і стимулювання виробництва.

Глобалізація надала прискорення формуванню нового виробничого укладу, основою якого стала комплексна автоматизація, що супроводжується введенням гнучкої інформаційної технології. Остання прийшла на зміну простому машинному виробництву (рубіж XIX-XX ст.-початок 30-х років XX ст.) і поточному конвеєру (початок 30-х-перша половина 70-х років XX ст.).

Глобалізація виявила необхідність радикальної перебудови організації праці і більшого наголосу на трудових відносинах. Мова йде про нову модель трудових відносин, яка орієнтується на знання, кваліфікацію і творчий потенціал найманих працівників, створення на виробництві такого середовища, яке забезпечує їм умови для особистого вдосконалення у цій галузі.

В межах нового виробничого укладу глобалізація розширила сферу і зміст виробничої демократії. Впровадження нової організації праці спонукало до перерозподілу управлінських функцій між менеджментом і найманими працівниками. Частина функцій менеджменту перетворилася на функції підтримки ініціативи знизу.

Глобалізація володіє також значними резервами підвищення ефективності виробництва завдяки поглибленню поділу праці, збільшенню економіки за рахунок масштабу і зниження витрат, оптимізації розміщення ресурсів у світовому масштабі і передачі технологій.

Глобалізація веде до зростання конкуренції у світовому масштабі, що викликає поглиблення спеціалізації та поділу праці із властивими їм наслідками - зростанням продуктивності праці та скороченням витрат. Відбувається зміна ролі національних ринків: дедалі більше орієнтуючись на глобальний ринок з його досить жорсткими умовами конкуренції, національне виробництво об'єктивно прагне до досягнення високої ефективності, більш повного та якісного задоволення внутрішнього попиту. Економіка, відкрита для міжнародної конкуренції, забезпечує гнучкість у використанні ресурсів, що потенційно приводить до зростання виробництва, і від цього виграють споживачі, для яких розширюється вибір товарів та послуг.

Економія на масштабах виробництва потенційно може привести до скорочення витрат і зниження цін, і відповідно до стійкого економічного розвитку. Переваги глобалізації пов'язані також із виграшем від торгівлі на взаємовигідних умовах, які задовольняють усі сторони, у якості яких можуть бути окремі індивіди, фірми та інші організації, країни, торговельні союзи і навіть цілі континенти. Глобалізація може

спричинити зростання продуктивності праці у результаті раціоналізації виробництва на глобальному рівні та поширення передових технологій, а також конкурентного тиску на користь постійного впровадження новацій у світовому масштабі. У цілому переваги глобалізації дозволяють покращити своє становище усім партнерам, котрі дістають можливість, збільшивши виробництво, підвищити рівень зарплати та життєві стандарти. Кінцевим результатом глобалізації повинне стати загальне покращення добробуту у світі.

Глобалізація є поняттям загального характеру. Вона відображає обмін товарами, послугами капіталом та робочою силою, який виходить за межі державних кордонів і з 60-их років набув форм постійного та неухильного зростаючого міжнародного переплетення національних економік. У цей період глобалізація проявила себе головним чином у перманентності темпів зростання світової торгівлі та валового внутрішнього продукту всіх розвинутих країн.

Розвитку глобалізації сприяють різноманітні фактори. Суттєвим є технічний прогрес, вплив якого може бути розглянутий на прикладі транспорту та техніки зв'язку, які сприяють зниженню витрат на здійснення трансакцій. Серед економічних факторів мають бути виділені поступове зниження обмежень у торгівлі товарами, чому особливо сприяють принципи Світової Організації Торгівлі, та лібералізація ринку капіталу на основі запровадження та поширення конвертованості національних валют.

В області фінансових послуг ідея глобалізації виражає також тенденцію до злиття традиційно розділених ринкових сегментів (наприклад, ринки кредитних ресурсів та капіталу внаслідок сепаратизації, тобто використання заставного права). Регіоналізацію, як правило, розглядають на рівні максимум двох дійсностей – процесів і функцій.

Глобалізацію слід розглядати як імператив, вимогу часу. Під нею можна розуміти зменшення (аж до зникнення) можливості для держави розвиватися особливим образом, «третім шляхом» і т.ін. — тобто ухилитися від світових інтеграційних процесів, ізолюватися від розповсюдження практик, цінностей і технологій по всій земній кулі. Іншими словами, глобалізація — це розвиток економічної і політичної залежності країн і регіонів світу до такої міри, коли вже можна говорити про створення єдиного правового поля і світових органів економічного і політичного управління. А це означає, що закритість і опора на власні сили в принципі неможливі.

Що стосується економічної глобалізації, то тут все більш-менш зрозуміло: економічна інтеграція стала об'єктивною тенденцією — різко зростають транснаціональні переміщення капіталів, послуг і людських ресурсів, технологічна інтеграція, розгортається інформаційно-комунікаційна революція, пов'язана насамперед з Інтернетом. У цьому сенсі у України навіть не лишається вибору. Тому важливо врахувати і використати можливості глобалізації, щоб не залишитися обабіч світових процесів. Принаймні для України обов'язково потрібна національна стратегія адаптації до цих процесів.

Розвиток світових економічних і політичних процесів все відчутніше підштовхує розмежування між заможними і бідними країнами. Це призводить до зменшення центрів економічної і політичної могутності в світі та їх певної стабілізації. Беручи до уваги процеси загальної глобалізації з їх усіма перевагами та

недоліками, треба визначити вагому їх складову – фінансову глобалізацію. При цьому, роль та місце України в процесах загальної глобалізації та її фінансової складової не може визначатися однозначно.

Основні економічні і політичні процеси в світі стають дедалі більше пов'язані один з одним. Глобалізація все рішучіше охоплює світ, роблячи його більш структурованим. Світові економічні центри, які сформувались протягом післявоєнного розвитку, стали майже чимось незламним. Зараз, фактично можна вести мову лише про тенденції до змін вагомості США, Західної Європи та Японії, а ніяк не про те, що якийсь з наведених центрів зникне, чи там утворяться нові. Навіть з виникненням євро всі суперечки концентруються саме щодо перспектив його співвідношення до долару, а зовсім не про те, чи виникнення якийсь новий конкурент євро.

В світі найактивнішим чином відбувається **фінансова глобалізація**. Фінансова глобалізація відображає процес руху фінансових ресурсів за межами державних кордонів. А окрім безпосереднього руху фінансових ресурсів, фінансова глобалізація охоплює також сукупність відносин, що пов'язані з формуванням, акумулюванням та використанням фінансових ресурсів незважаючи на існування державних кордонів. Фінансова глобалізація є багатогранним процесом, який має як позитивні, так і негативні впливи на розвиток людства. Причому, як і оцінка процесу загальної глобалізації, фінансова глобалізація має неоднозначний (позитивний або негативний) вплив на різні країни, в залежності від рівня їх економічного розвитку та політичного впливу в світі. В рамках фінансової глобалізації інформаційні технології, до мінімуму знижуючи витрати на здійснення конкретних операцій і ціну входу на глобальні фінансові ринки, знищують ці перешкоди, усуваючи тим самим і перешкоди для будь-якого хоч скільки-небудь стійкого розділу цих ринків.

Формування єдиних загальносвітових ринків у фінансовій сфері, і поступова інтеграція глобальних ринків різних фінансових інструментів в єдиний світовий фінансовий ринок, ставить на порядок денний питання про виникнення глобальних монополій як наслідок фінансової глобалізації. Сучасний світ передбачає вплив на процеси фінансової глобалізації динаміки економічного зростання провідних країн. І це пов'язано з конкретними макроекономічними показниками. Крім цього, дещо специфічний вплив на розвиток глобалізаційних процесів в світі мають події 11 вересня 2001 р. та весь комплекс чинників, що впливають з цього. Тут треба додати, що це зовсім не темпи зростання економіки України – в наведених країнах зовсім інше наповнення зростання і зовсім інші показники того, від чого відштовхується таке зростання. Хоча, на розвиток світової економіки все ще продовжують впливати наслідки світової фінансової кризи.

Фінансова глобалізація має певні **небезпеки** як для розвинутих країн, так і для країн, що мають невисокий економічний рівень розвитку. Існують реальні небезпеки фінансової глобалізації: по-перше, небезпека глобальних фінансових криз; по-друге, небезпека підризу суверенітету країн з невисоким рівнем розвитку з причин боргової і іншої фінансової залежності; по-третє, розрив рівня фінансового і, в цілому економічного, розвитку окремих країн; по-четверте, фінансове підпорядкування країн з невисоким рівнем розвитку з боку розвинутих країн; по-п'яте, фінансиалізація культурних та інших нематеріальних цінностей. До речі, ці небезпеки є досить серйозними небезпеками для розвитку людства. Від фінансової

глобалізації виграють розвинуті країни, які мають вплив на економічні та політичні сторони розвитку світу. В сучасних умовах фактично єдиною наддержавою залишається США, з усіма можливостями для підпорядкування фінансової глобалізації на свою користь.

Якщо не торкатися перспективи євро, то долар є і залишається єдиною надмогутньою валютою світу. Свого часу в пресі країн СНД та країн, що розвиваються, навіть обговорювалась можливість проведення тієї чи іншої конфіскаційної грошової реформи готівкових доларів США. США завжди можуть провести в тій або іншій формі конфіскаційну реформу принаймні готівкової частини своїх доларів, що знаходяться поза країною. Це може бути зроблене, наприклад, під виглядом боротьби з міжнародною злочинністю: по-перше, тому що ця теза є стандартним прийомом США в міжнародній конкурентній боротьбі, а по-друге - тому що обіг значної частини доларів за межами США в тій або іншій формі пов'язане з порушенням законів. Хоча, знову ж таки, це можливе виключно як модель; практичні наслідки такої конфіскаційної реформи на інших країн були б найзгубнішими.

Для України не є актуальною проблематика взаємовідносин долару і японської єни, рівно, як і змін курсів до долару інших азійських валют внаслідок кризи 1997-1998 років. Актуальними є проблеми взаємодії долару та євро. Фінансовий вплив США в рамках фінансової глобалізації є досить вагомим і в плані конкуренції з євро. Це може характеризуватися конкретними діями країни в світі як в фінансовій, так і в загальноекономічній площині. В принципі, конкурентна боротьба між США та Західною Європою (яка зараз визначається як зона євро) завжди була традиційною, але зараз знайшла нове забарвлення.

Дії фактично єдиної наддержави в рамках фінансової глобалізації дозволяють США захопити ініціативу і самостійно вибирати час, сферу і характер конкурентної боротьби, що в результаті надає їм перевагу. З точки зору конкуренції з країнами Західної Європи, США мають певні переваги. При першому розгляді перспектив такої конкуренції, що засновується на зіставленні наявних запасів ресурсів, безумовно переважними є шанси Європи. Однак зіставлення в динаміці, з урахуванням різного рівня витрат, зростаючої ролі найбільш сучасних технологій і фактично природної монополії США на володіння ними і на їх розвиток, примушує в довгостроковій перспективі зробити висновок на користь США.

Якщо врахувати те, що перспектив вступу у зону євро у України немає, країні залишається знайти місце в процесі конкурентної боротьби між США та зоною євро, чи, принаймні, спробувати пом'якшити впливи такої конкурентної боротьби на власний економічний і політичний розвиток. Є досить відомий перелік проблематики, який охоплює національну фінансову сферу. Тут і проблеми вибору структури валютних резервів країни, і створення необхідної фінансової інфраструктури, і виконання нескладних умов для заохочення іноземних інвестицій в Україну. Потоки фінансових ресурсів просто обходять Україну, використовуючи так би мовити добре відомі обхідні шляхи. Якщо не аналізувати динаміку тіньової економіки та просто відмивання грошей, нормальні фінансові інтереси нормальних країн лежать поза межами України. До речі, якщо взяти практику Російської Федерації, то зараз західними фахівцями констатуються процеси повернення капіталу, що втік з країни та посилення інвестиційних процесів саме в межах держави. Цього рівня розвитку Україна поки що не досягла.

Пожвавлення світової економіки, яке відзначається сьогодні, не має однозначного впливу на Україну. Серед позитивів можна визначити те, що в тій або іншій мірі західний капітал буде працювати з Україною, хоч умови і принципи такої роботи, природно, зазнають змін. До негативів можна віднести історичні умови такого пожвавлення – зараз країни Заходу більш зациклені «самі на собі», а не на пошуку можливостей роботи з ризикованими ринками, до яких відносять і Україну.

В будь-якому випадку, Україна не може і не буде грати провідну роль в процесі розподілу економічного впливу в світі. Все що їй залишилося – знайти своє оптимальне місце з тим, щоб мінімізувати негативні впливи фінансової глобалізації на своє майбутнє.

Проблеми, що потребують спільного (глобального) вирішення:

вичерпання ресурсів, забруднення довкілля, поглиблення нерівності між країнами

До **негативних наслідків** глобалізації відносяться: посилення нерівномірності розвитку країн світу; нав'язування сильними країнами своєї волі, нераціональної структури господарства, політичної та економічної залежності. Саме тому, глобалізація як суперечливий процес, потребує регулювання на національному та міждержавному рівнях.

Глобалізація несе із собою не лише вигоди, вона сповнена негативними наслідками чи потенційними проблемами, у яких деякі критики вбачають велику небезпеку.

Форми та наслідки впливу глобалізаційних процесів значно відрізняються за різними групами країн (розвинуті країни, країни з перехідною економікою, відсталі та залежні країни).

Одна із основних проблем пов'язана із питанням, хто виграє від глобалізації. Фактично основну частину переваг отримують багаті країни та індивіди. За останні 25 років розрив у рівнях доходів між країнами та групами населення не тільки не скоротився, а навпаки, зріс. Нерівність у заробітній платі та доходах збільшилася майже в усіх країнах. У більшості держав частка прибутку в доході є вищою, а заробітної плати - нижчою, ніж на початку 80-х років. Безробіття в промислово розвинутих країнах (крім США) залишається високим.

Для деяких країн глобалізація створила такі можливості, про які не могло йтися декілька років тому. Але вона створила і нові небезпеки для багатьох інших країн. Від глобалізації, насамперед, виграють багаті люди, фірми та країни, експортери капіталу, технологій, міжнародні та глобальні фірми-лідери. Програють же країни з односторонньою, недостатньо розвинутою економікою, слабкою інфраструктурою, дрібні підприємці, некваліфіковані працівники, немобільні верстви населення. Небезпека глобалізації цілком слушно пов'язується з негативним впливом на національну культуру, духовність. Вона може призвести до втрати культурної різноманітності, до засилля масової культури та "вестернізації". А ці процеси чинять безпосередній вплив на економіку.

Несправедливий розподіл вигод від глобалізації породжує загрозу конфліктів на регіональному, національному та інтернаціональному рівнях. Деякі вчені вважають, що можлива глобальна конвергенція

доходів, аргументуючи це тим, що економіка бідних країн розвивається більш швидкими темпами, ніж багатих. Насправді ж швидке зростання характерне лише для невеликої групи країн Південно-Східної Азії (азіатських тигрів), тоді як найменш економічно розвинуті країни мають набагато нижчі темпи зростання, ніж багаті держави. Їхні вигоди від глобалізації мінімальні. У результаті відбувається не конвергенція чи вирівнювання доходів, а швидше їх поляризація. У процесі її країни зі швидкими темпами зростання входять у коло багатих країн, а бідні країни все більше відстають від них. Зростання розриву у доходах викликає невдоволення з їхнього боку, що може спричинити міжнародні конфлікти, оскільки бідні держави прагнуть приєднатися до клубу багатих країн і готові боротися з ними за свою частку у світовому виробництві. До того ж розподіл витрат та вигод глобалізації веде до нерівномірного розвитку галузей, занепаду деяких з них (вугільна промисловість, важке машинобудування, суднобудування тощо) з відповідними соціальними наслідками. [2] Питання розподілу вигод є одним із найважливіших у процесі глобалізації світової економіки.

Друга проблема пов'язана із потенційною регіональною чи глобальною нестабільністю через взаємопов'язаність національних економік на світовому рівні. Локальні економічні коливання чи кризи в одній країні можуть мати регіональні чи навіть глобальні наслідки. Можливість цього є не просто теоретичною, а є цілком реальною, що підтверджує фінансова криза в Азії, котра почалася влітку 1997 р. у Таїланді, а потім поширилася на інші країни Південно-Східної Азії, дійшовши і до Південної Кореї. Такі явища свідчать про велику вразливість взаємопов'язаних економік. Світовий спад чи депресія можуть спричинити заклики розірвати взаємні зв'язки і залежності, створені у процесі глобалізації. Результатом може стати економічний конфлікт із загрозою перетворення на економічну війну чи навіть воєнне зіткнення.

Суперечливість процесу глобалізації перетворюється на джерело конфліктів у світовій системі, форми яких різноманітні в різних групах країн. Так, ТНК, що володіють та контролюють низку філій за кордоном, застосовують такі стратегічні методи управління, які здатні завдати шкоди національним інтересам. Глобалізація фінансів стає причиною зростання спекуляцій, підвищує ризик системних збоїв. З урахуванням зростання взаємозалежності підвищується і взаємна уразливість - фінансові кризи однієї країни можуть мати регіональні і навіть глобальні наслідки.

Джерелами внутрішніх і зовнішніх конфліктів стають основні фактори процесу глобалізації - експортна орієнтація, лібералізація та приватизація. Потенційний ризик пов'язаний із загрозами національному суверенітету з боку потужних багатонаціональних компаній та міжнародних організацій. Для значної частини населення глобальні процеси асоціюються з уразливістю до дії незнайомих та непередбачуваних сил, здатних надзвичайно швидко викликати соціальні негаразди, прикладом чого є Азіатська фінансова криза 1997-1998 рр.

Третє коло породжених глобалізацією проблем викликане можливістю переходу контролю над окремими країнами від суверенних урядів до інших рук, у тому числі до найсильніших держав, транснаціональних чи глобальних корпорацій та міжнародних організацій. Колишній президент США Б.Клінтон визнав, що окремі групи та окремі держави "можуть віднині втручатися у життя сусідів і можуть

паралізувати їхні життєво важливі системи, зруйнувати торгівлю, поставити під сумнів благополуччя та добробут інших народів, послабити їхні можливості функціонувати". Саме через це деякі вчені вбачають у глобалізації спробу підриву національного суверенітету.

Сподівання на регулювальну роль національного ринку в умовах глобалізації безпідставні. Глобалізація підточує економічні функції національної держави. Можливість контролювати їх економічні і соціальні процеси на своїх територіях через вихід виробництва і фінансового ринку за національні межі різко знизилась. Контроль над національною економікою переходить від суверенних держав до інших суб'єктів - економічно найбільш потужних національних держав, багатонаціональних або глобальних фірм, міжнародних організацій, тощо, які виходять з власних інтересів отримання надприбутку. Визначає ситуацію тільки глобальний ринок, головна регулювальна особливість якого полягає в знищенні не відсталості, а відсталих. Послаблення економічної сили національних держав без компенсування потужностями міждержавних і наднаціональних утворень посилює вразливість національних економік, їхню залежність від процесів у сусідніх країнах і веде до перекошування економічних криз з континенту на континент, утворюючи їх нескінченні хвилі і створюючи з кожною депресією або рецесією загрозу розпаду глобалізованого світу. Для стабілізації економіки формується світовий тоталітарний політичний порядок. Інформаційно-фінансова олігархія встановлює міжнародний олігархічний режим, що спирається на владу грошей і світову комунікаційну мережу. Отже, глобалізація перетворює світову економіку зі способу господарювання на спосіб владарювання невеликої групи найбільших держав і міжнародних компаній.

Інколи до втрат від глобалізації відносять безробіття в економічно розвинутих країнах із високим рівнем заробітної плати. Але це твердження спростовується низькою нормою безробіття у багатьох з них і його високим рівнем у країнах із низькою заробітною платою. Національна політика та технологічний прогрес є важливішими детермінантами зайнятості, ніж фактор глобалізації.

Глобалізація тягне за собою більш запеклу і руйнівну конкуренцію, яка зведена, головним чином, до олігополістичного суперництва гігантів промисловості, а також найбільш розвинутих держав світу та утворених ними торговельних блоків.

Глобальна конкуренція примусила великі міжнародні фірми посилити свої позиції на ринках за рахунок поглинань та придбань, що зробило ринкові структури скоріш олігополістичними, ніж конкурентними. Посилилось суперництво між країнами за експортні ринки та іноземні інвестиції. Воно знаходить своє вираження у хижацькій поведінці потенційних конкурентів і зростанні кількості змов між ними, практиці вертикальної інтеграції, злитті і поглинаннях з явно виразними монополістичними рисами. Усе це веде до зростання частки світової торгівлі, яка виключається зі сфери прямої конкуренції. Фактично тільки четвертина світової економіки функціонує в умовах вільного ринку.

Глобалізація не здатна привести до створення оптимальних пропорцій у світовій економіці. Свідченням цього є відставання лібералізації ринків праці від лібералізації товарів, послуг і капіталу. Ще меншою мірою ринки праці глобалізовані. Порівняно з XIX століттям, коли наймані працівники могли емігрувати і подорожувати без будь-яких проблем (віз, паспортів), з другої половини XX століття

мобільність праці помітно зменшилась. Сучасне становище на глобальному ринку праці виключає як справедливую конкуренцію, так і трудову мобільність для пошукачів вакантних місць. Для більшої частини найманих працівників і особливо для бідних мобільність робочої сили є об'єктом міради обмежень, які починаються з візових вимог і закінчуються професійним ліцензуванням.

Нерівномірність лібералізації веде до того, що глобалізація не звужує, а розширює асиметрію на світовому ринку. Асиметрія генерує економічну нестійкість у світі. Коли капітал володіє свободою пересування, а робоча сила її позбавлена, глобалізація стає несправедливою, нечесною, грабіжницькою. Ситуація значно погіршується розширенням експлуатації праці капіталом. В процесі глобалізації усе активніше використовується практика соціального демпінгу у сфері зайнятості: використання примусових методів для отримання конкретних переваг, експлуатація дитячої праці та праці інших утиснутих груп, утворення підпільних ринків праці і незаконна торгівля людьми. Окрім того, торгова конкуренція і мобільність капіталів посилює розділення найманих працівників, оскільки заробітна плата висококваліфікованих працівників зростає, менш кваліфікованих зменшується, чого раніше не було, або проявлялося меншою мірою.

Глобалізація створює небезпеку поширення гіперінфляції. Лібералізація капітальних статей платіжних балансів створила передумови для міграції усім світом короткострокового спекулятивного капіталу (іноземних депозитів у комерційних банках, вкладень іноземного капіталу в державні цінні папери і акції). У 1993 році загальна кількість перших оцінювалася у 10 трлн. дол., а річне обертання других - у 60 трлн., що вдвічі більше від світового ВВП і майже в 12 разів від світової торгівлі товарами. Світова торгівля акціями на порядок менше від торгівлі облігаціями, але ненабагато поступається світовій торгівлі товарами, становлячи 4 трлн. дол. на рік. Міжнародні трансферти капіталу усе більше переважають світову торгівлю товарами і послугами. Сьогодні річна торгівля валютою складає більше 400 трлн. дол., що у 80 разів перевищує світову торгівлю товарами. Відношення запасу прямих іноземних інвестицій до розміру світової торгівлі з 1980 по 1995 роки збільшилося з 25 до 56,5 відсотків, а його відношення до світового ВВП зросло з 4,6 до 10 відсотків. Вільна міграція світом капіталу дестабілізує національну економіку. Спекулянти можуть підірвати стабільність національних валют, примушуючи уряди вживати дорогих заходів. Більшість держав, за виключенням індустріально розвинутих, безсилі при коливаннях валютних курсів і рухів капіталів, бо не володіють необхідним досвідом і інструментами економічної політики. Спрощується здійснення і розповсюдження шахрайських операцій у глобальному масштабі. Досягнення глобалізації відкривають нові можливості для кримінальних груп, відмивання "брудних грошей", підпільної економіки, торгівлі наркотиками тощо.

Таким чином, глобалізація економіки становить собою якісно нову стадію розвитку ринкових відносин, яка характеризується:

- по-перше, виходом на арену світового господарства замість національних монополій транснаціональних корпорацій, які демонструють вищий рівень концентрації виробництва;

- по-друге, злиттям міжнародного промислового капіталу ТНК з міжнародним банківським капіталом ТНБ та утворенням міжнародної фінансової олігархії;
- по-третє, посиленням у вивозі капіталу ролі міжнародного спекулятивного капіталу (депозити, акції, цінні папери, трансферти, облігації, валюта, інвестиції), а також започаткуванням вивозу виробництва;
- по-четверте, участю в економічному перерозподілі світу торговельних блоків, які формуються довкола регіональних лідерів найбільш розвинутих країн;
- по-п'яте, територіальним поділом світу вісімкою найбільш розвинутих країн світу.

Головне протиріччя глобальної економічної системи пов'язане з формуванням в рамках провідних західних держав замкненої господарської системи. Цей процес можна прослідкувати за такими напрямками:

- 1) концентрація в постіндустріальному світі більшої частини інтелектуального і технологічного потенціалу людства;
- 2) зосередження основних торговельних потоків в межах співдружності розвинених держав;
- 3) замикання інвестиційних потоків та 4) спрямованість міграційних потоків з країн “третього світу” в розвинені регіони планети.

Перший напрямок є найбільш очевидний. До 1990 р. країни “Великої сімки” контролювали 87% всіх зареєстрованих у світі патентів, а за таким показником як вкладення у розвиток наукоємких технологій, США в 36 разів випереджали Росію. Протягом 90-х років країни-члени ОЕСР витрачали на наукові дослідження і розробки в середньому близько 400 млрд. дол. США щорічно, з яких 44% припадало на США. Ці тенденції виражаються передусім у зростанні технологічної могутності постіндустріального світу. Вони проявляються і у їх все зростаючій інвестиційній привабливості, яка забезпечує притік іноземних капіталовкладень.

Другий напрямок пов'язаний з випереджаючими темпами зростання світової торгівлі порівняно з темпами зростання обсягів виробництва більшості розвинених країн. Так, з 1870 до 1913 р. обсяги експорту європейських країн збільшилися на 43% порівняно зі зростанням їх ВВП, а в 50-60-ті роки ХХ ст. – уже на 89%.

Третій напрямок пов'язаний з новою якістю інвестиційної активності в розвинених країнах. Зростання інвестиційних потоків і їх зосередження в межах постіндустріального світу на сьогодні помітні як ніколи раніше. Прикладом може бути розподіл інвестицій США і в США за окремими секторами і джерелами. Якщо у Європу у 1970р. спрямовувалося близько 1/3 всіх американських інвестицій, то на сьогодні – вже 50%, тоді як на долю Японії і нових індустріальних країн Азії припадає не більше 8, а Мексики – менше 3%. Характерно, що компанії, які представляють розвинені економіки (США і Європи), інвестують до 80%

всіх коштів у галузі високотехнологічного виробництва, а також у банківський і страховий бізнес.

Четвертий напрямок пов'язаний з відчутним зменшенням міграційних потоків всередині постіндустріального світу з постійним зростанням кількості нелегальних іммігрантів з країн “третього світу” з одночасним зростанням. Якщо в 50-ті роки в США 68% легальних іммігрантів прибувало з Європи або Канади і належали вони в основному до середнього класу, то у 80-90-ті роки більше 83% їх чисельності були азійського або латиноамериканського походження і як правило не мали достатнього рівня освіти.

За умов глобалізації значно посилюється не лише економічна, але і політична та соціальна нерівність між країнами. Розрив у доходах між 1/5 частиною народонаселення, що проживає в найбільш заможних країнах і 1/5, що проживає в найбідніших країнах у 1997 р. виражався співвідношенням 74/1, порівняно з 60/1 в 1990 р. і 30/1 – в 1960 р. для порівняння – в 1900 р. цей розрив становив 3/1, у 1913 р. – 11/1. У країнах, що відстали у своєму соціально-економічному розвитку, щорічні втрати від не вигідних умов торгівлі, а також різниці в доступі до праці і фінансів становлять 500 млрд. дол. США, що в 10 разів перевищує обсяг державної іноземної допомоги.

Таким чином, **глобальної економіки на сьогодні не існує**: має місце господарська система, в якій економічний і соціальний розвиток більшої частини людства знаходиться в жорсткій залежності від прогресу постіндустріального світу і від його можливості впливати на події в решті регіонів планети. Безумовно, господарські і інформаційні зв'язки стають все більш інтенсивними, проте їх значення в рамках різних соціально-економічних систем залишаються діаметрально протилежними. В середині постіндустріального світу глобальні тенденції призводять в кінцевому результаті до зближення рівнів розвитку окремих країн і їх жорсткого протистояння з рештою світу. У всепланетарному масштабі кожен новий прояв глобалізації каталізує формування однополюсного світу, в якому глобального значення може набувати лише його центр, як постіндустріальна складова.

В другій половині XX століття відбуваються певні зміни в основних формах міжнародних економічних відносин між країнами світу, які обслуговує світова валютна система:

- Постійне зростання міжнародного товарообміну; обсяг світового експорту щорічно збільшується на 5-6%; розвиток міжнародної торгівлі супроводжується нарощуванням світового багатства;
- Відбувається посилення міграції робочої сили ; наприкінці XX ст. значно підвищився рівень легальної та підпільної міграції робочої сили, особливо між розвинутими країнами, з одного боку, та країнами, що розвиваються, і країнами з перехідною економікою – з іншого; міграція населення супроводжується міжнародним рухом грошових коштів; у 1980 —90-х роках спостерігається щорічне збільшення переказів грошових коштів робітниками пересічно на 27%;
- З кінця 1960-х — на початку 70-х років внаслідок поступового пом'якшення валютного контролю полегшується доступ на національні фінансові ринки для іноземних інвесторів та емітентів з промислово розвинутих країн; розмір фінансових потоків між країнами, основну частину яких становлять портфельні інвестиції, наприкінці 90-х років сягнув понад 1 трлн. дол. США.

Все це сприяє розвитку системи фінансових послуг у світовому масштабі. Зміна напрямків і обсягів світових валютно-фінансових потоків відбувалася на підґрунті загальносвітової тенденції глобалізації економічного розвитку, у тому числі глобалізації міжнародних валютно-фінансових відносин.

Глобалізація перетворює світове господарство на єдиний ринок товарів, послуг, капіталів, робочої сили, суб'єкти якого взаємопов'язані єдиною системою фінансово-економічних відносин.

Однією з найяскравіших форм прояву процесу глобалізації є вибухоподібне зростання в останні роки світового фінансового ринку, фінансових трансакцій, що здійснюються між різними суб'єктами світогосподарських зв'язків. Якщо в 1978 р. щоденний обсяг операцій з купівлі-продажу іноземних валют становив 15 млрд. дол. США, у 1992 р. — 880 млрд., то в 2001 р. цей показник збільшився до 1,2 трлн. американських доларів. Зарубіжні операції американських, німецьких та японських інвесторів з цінними паперами зросли з менш ніж 10% у ВВП у 1980 р. до відповідно 135,170 та 80% у ВВП у 1993 р. Головними суб'єктами міжнародного фінансового ринку виступають пенсійні та спільні фонди, страхові компанії і трасти, транснаціональні банки.

Поштовхом для такого бурхливого розвитку міжнародних фінансових потоків стала суттєва лібералізація валютних ринків, валютного регулювання. Уже наприкінці 40-х — на початку 50-х років виник ринок євродоларів на базі доларових авуарів колишнього СРСР, що розміщувались, зокрема, в Московському народному банку в Лондоні й тому не підлягали правилам валютного регулювання згідно з законодавством США та Великої Британії. В подальшому зміст поняття “євродоларовий ринок” розширився, і нині воно охоплює будь-які операції з національною валютою за межами країни.

До початку 1980 р. у світовій економічній системі сформувалася світова фінансова мережа, що поєднала провідні фінансові центри різних країн через їх головні фінансові центри: Нью-Йорк та Чикаго в Америці, Лондон, Цюрих, Франкфурт, Париж, Амстердам в Європі, Гонконг, Токіо, Багамські та Кайманові острови, Сінгапур, Бахрейн в Азії. Ці центри оперують з космополітизованими фінансовими активами, які втратили національну належність і прямують до районів сприятливої господарчої кон'юнктури.

Лондон, Нью-Йорк, Токіо — на них припадає 55% світової торгівлі валюти (від 161 до 464 млрд. дол. у день, долар і євро).

На іноземні банки у Лондоні припадає — 79%, у Нью-Йорку — 46%, у Токіо — 49% торгівлі валютою.

Сінгапур, Гонконг, Цюрих, Франкфурт — 76-105 млрд. дол.

Функціонування валютних ринків не зупиняється ні на хвилину. Свою роботу у календарних добах вони починають на Далекому Сході, у Новій Зеландії (Веллінгтон), і проходять при цьому послідовно часові пояси — у Сіднеї, Токіо, Гонконгу, Сінгапурі, Бахреїні, Москві, Франкфурті, Лондоні і закінчують у Нью-Йорку і Лос-Анджелесі.

Поглиблення інтернаціоналізації у фінансовій сфері, зміцнення зв'язків між основними фінансовими центрами світу стали основою так званої фінансової революції.

Ключові елементи фінансової революції

- поглиблення міжнародної фінансової інтеграції,
 - формування системи міжнародних фінансових інститутів.
 - швидкий розвиток фінансових інновацій.
1. Провідні країни світу – США, Великобританія, Японія значно послабили державний контроль щодо руху капіталу. Великобританія зняла цей контроль у 1979р., а у 1986р. у країні було проведено реформування ринку акцій – так званий “великий шок”. США у 80-ті роки, а Японія у 1986 р. розпочала лібералізацію внутрішніх фінансових ринків. Наслідком стало значне розширення фінансових ринків цих країн, посилення взаємопроникнення та взаємопереплетіння національних фінансових капіталів, які почали більш вільно пересуватися з внутрішніх ринків на світові і навпаки.
 2. Особливого значення набуло формування системи міжнародних фінансових інститутів, серед яких організаціями світового рівня є спеціалізовані інститути ООН – Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), регіональні фінансові інститути, що виникли внаслідок завоювання політичної незалежності країнами “третього світу” і необхідністю вирішення їх економічних проблем.
 3. Міжнародна фінансова інтеграція спричинила глибокі якісні зміни у фінансових технологіях. З’явилися нові фінансові інструменти. Прискорення потоків капіталів відбувається також завдяки запровадженню новітніх технологій у галузі телекомунікацій. Фінансова інновація — це створення нових фінансових інструментів та технологій. Нові фінансові технології — це інвестиційні фонди відкритого типу, що вкладають кошти тільки в короткострокові зобов’язання грошового ринку; банківські автомати (автомати, що виконують різні банківські операції); похідні цінні папери і т.п.

Нові (відносно) фінансові інструменти - це євродоларові депозитні сертифікати, єврооблігації з нульовим купоном, синдіковані кредити в єрво валюті, ставка проценту, квоти та короткострокові зобов’язання зі змінним процентом.

Фінансовий інжиніринг (близько 1991р. з’явився цей термін) – це розвиток та творче застосування фінансових технологій для розв’язання фінансових проблем та використання фінансових можливостей.

Формування світового фінансового ринку стало основою колосальної експансії глобального капіталу, і особливо – спекулятивного капіталу. Це створює загрозу світових фінансових криз, що охоплюють більшість країн світу. Події останнього часу, а саме європейська валютна криза 1992-1993 рр., мексиканська фінансова криза 1994 р. й особливо загострення фінансових проблем у Південно-Східній Азії в 1997 р. та р. Росії й Бразилії в 1998 р., з новою силою привернули увагу до міжнародних фінансових проблем.

Фінансова криза показала, що ситуацію ускладнюють небезпеки подальшого порушення макроекономічного балансу, які висувають інші принципове в регулятивному відношенні питання: що з негативних факторів є первісним. Або це — вибухонебезпечні зовнішні боргові нагромадження, експортна незабезпеченість фінансових зобов'язань по відношенню до валютних інструментів та інститутів, або навпаки, скоріше — це порушення балансу на валютних біржах, які можуть спричинитися до погіршення стану на біржах фондових, в реальному векторі взагалі, об'єктивно унеможливаючи таким чином своєчасне повернення боргів закордонним кредиторам та підриваючи довіру потенційних прямих інвесторів до країни.

Події світової фінансової кризи другої половини 90-х років свідчать на користь другого, принаймні на сучасному етапі розвитку. Адже відомо, що епіцентром потрясінь постали не тільки порівняно благополучні в борговому відношенні країни, але й насправді висококонкурентні макроекономічні системи, які непогано “підживлювалися” позитивним сальдо зовнішньої торгівлі, поточного балансу. Взагалі за своєю гостротою кризові події 1997-1998 років впевнено були внесені експертами до анналів найбільших фінансових потрясінь століття. Протягом кількох місяців, коли азійська криза, виходячи за регіональні та навіть континентальні межі, вже вирувала на ринках усього світу, траплялися значні раптові девальвації національних валют та зниження вартості цінних паперів на усіх провідних фондових біржах, що зокрема відбивалося і на значній негативній динаміці агрегованого індексу Dow Jones. 27 жовтня 1997 року результати торгів на Уолл-Стріт протягом доби нагадали часи Великої депресії: тоді показник падіння індексу Dow Jones склав 7,16%, тобто відбулося те, чого не пам'ятали вже протягом десятиліття — зниження на 554 цінових пунктів.

У зв'язку з подіями, що відбуваються у світовому фінансовому середовищі спостерігається скорочення обсягів світового валютного ринку.

Найбільше всього скоротилася торгівля на ринках “спот”, де середньоденний обсяг торгів скоротився з 568 мільярдів доларів до 387 мільярдів доларів. Обсяг торгівлі свопами скоротився з 734 млрд. до 656 млрд. доларів. І лише торгівля ф'ючерсними контрактами зросла незначним чином до 131 млрд. доларів.

Головними **причинами скорочення обсягів міжнародного валютного ринку** на думку експертів Банку Міжнародних Розрахунків були:

- введення євро;
- ростаюча доля електронного брокінгу на міжбанківському спот ринку;
- процеси консолідації в банківській галузі;
- більш значний рівень неприйняття ризиків операторами ринку після фінансової кризи 1998 року;
- консолідація в промислових галузях, що призвело до скорочення кількості клієнтів та зменшенню обсягів операцій.

З одного боку, спостерігається гетерогенність, фрагментарність, мозаїчність світового фінансового ринку. З іншого боку, небачено зросли його масштаби. Разом узяті, ці два процеси посилюють турбулентність міжнародних фінансових потоків, формують сприятливий клімат для спекулятивних маніпуляцій, для хвилеподібних припливів капіталів в окремі країни та їх різких відпливів, що призводить до гострих кризових явищ у тих чи інших державах, а то й у цілих регіонах, як це трапилось у Південно-Східній Азії. Такий перебіг подій у валютно-фінансовій сфері світової економіки спонукає до пошуку механізмів та інструментів, які б унеможливили виникнення процесів, що не лише гальмують економічний розвиток, а й відкидають окремі країни далеко назад від досягнутого господарського рівня.

Суперечливість, неоднозначність розгортання процесу глобалізації взагалі й міжнародних фінансових відносин зокрема підтверджуються нерівномірним розвитком окремих сегментів світового фінансового ринку, з одного боку, і далеко не однаковим впливом міжнародної фінансової складової на економічний розвиток окремих груп країн — з іншого.

Глобалізація світогосподарських зв'язків загострює **глобальні проблеми людства**, які можна визначити як комплекс зв'язків і відносин між державами і соціальними системами, суспільством і природою в загальнопланетарному масштабі, які зачіпають життєві інтереси народів всіх країн світу і можуть бути вирішені лише в результаті їх взаємодії.

Класифікація глобальних проблем:

1. Політичні проблеми (недопущення світової ядерної війни і забезпечення стабільного миру, роззброєння, військові та регіональні конфлікти).
2. Природно-екологічні проблеми (необхідність ефективної і комплексної охорони навколишнього середовища, енергетична, сировинна, продовольча, кліматична, боротьба з хворобами, проблеми світового океану тощо).
3. Соціально-економічні проблеми (стабільність розвитку світового співтовариства, ліквідація відсталості країн, що розвиваються, проблема розвитку людини, злочинність, стихійні лиха, біженці, безробіття, бідність та ін.).
4. Наукові проблеми (освоєння космічного простору, довгострокове прогнозування тощо).

Кожна з названих глобальних проблем породжена специфічними причинами, які зумовлені, з одного боку, особливостями розвитку продуктивних сил, географічним положенням країн, рівня прогресу техніки, природно - кліматичними умовами, тобто матеріальним змістом суспільного способу виробництва, а з іншого боку, - специфічною суспільною формою, особливостями розвитку відносин власності. При численності глобальних проблем їм притаманні причинно-наслідкові зв'язки, які визначають розвиток технологічного способу виробництва.

Демографічна проблема. Найбільш поширеною причиною загострення глобальних проблем є інтенсивне зростання в останні роки народонаселення планети, або, так званий, демографічний бум, який до того ж супроводжується нерівномірністю зростання чисельності населення в різних країнах та регіонах, причому найвищий приріст населення спостерігається в країнах з низьким рівнем розвитку продуктивних сил. Так, якщо темпи приросту населення в країнах, що розвиваються протягом XX ст. складав близько 2,5% в рік, то в розвинених країнах не перевищував 1%. Це стало причиною того, що в Африці, Азії і Латинській Америці близько 1 млрд. чол. Живуть в умовах абсолютної бідності, близько 250 млн. дітей хронічно недоїдають, а від голоду і недоїдання щорічно помирає майже 40 млн. чол. Демографічний вибух спричиняє загострення таких глобальних проблем як продовольча, екологічна, сировинна, енергетична. Важливою причиною загострення глобальних проблем з точки зору матеріально-речового змісту є низький рівень впровадження ресурсо- та енергозберігаючих, а також екологічно чистих технологій. Внаслідок цього з природної речовини, яка залучається у виробничий процес лише 1,5% приймає форму кінцевого продукту.

Екологічна проблема. Важливою складовою глобальних проблем є екологічні, спричинені варварським відношенням людини до природи, що проявляється у масовій вирубці лісів, знищенні річок, створенні штучних водосховищ, забрудненні шкідливими відходами прісної води. Щорічно у світі знищується 15 млн. га лісів, на одне посаджене дерево припадає 10 вирубаних.

Порівняно з початком XX ст. споживання прісної води зросло більше, ніж в 7 разів і у 90-х рр. складало майже 300 кубометрів в рік на людину. Враховуючи, що чверть людства відчуває нестачу прісної води, проблема забезпечення населення якісною питною водою висувається на перше місце. При цьому за даними Світової організації з охорони здоров'я, виникнення близько 80% різноманітних захворювань пов'язане зі споживанням неякісної питної води.

Злочинно халатне відношення людей до природи спостерігається і у втраті величезних масивів землі. За останні 100 років людство втратило 200 млн. кв. км землі, а на сьогодні щорічно втрачає близько 6-7 млн. га родючих земель.

З початку 70-х років розпочалася екологічна криза, яка означає різне загострення протиріч між людиною і природою, їх конфлікт, глобальне порушення рівноваги у природному кругообігу речовин. Важливими ознаками цієї кризи є глобальні зміни клімату і виникнення парникового ефекту. В результаті безпрецедентних масштабів впливу людини на навколишнє середовище, виходу людської діяльності за межі планети у космічний простір, втягування у виробничий процес всіх складових біосфери (повітря, води, рослинного і тваринного світу) озоновий шар над планетою різко зменшується, що може призвести до всесвітнього потепління, танення льодовиків Арктики, затоплення більшої частини населених пунктів Землі, посилення ураганів інше. Ще однією ознакою екологічної кризи є проблема відходів внаслідок виробничої діяльності людини. Значні відходи накопичуються у Світовому океані. Океанський планктон щорічно поглинає близько 50 млрд. т вуглекислого газу, значна частина якого осідає на дно. Цей процес суттєво впливає на зростання вмісту вуглекислого газу в атмосфері планети. Експорт отруйних речовин складає на сьогодні більше 3 млн. т. в рік.

Шляхи вирішення екологічної проблеми. Основними шляхами вирішення екологічної проблеми з точки зору матеріально-речового змісту суспільного способу виробництва є:

- швидкий розвиток і використання таких основних видів самовідновлюваної енергії як сонячна, вітрова, океанічна, гідроенергетична інше;
- структурні зміни у використанні існуючих невідновлюваних видів енергії, а саме: збільшення частки вугілля в енергобалансі при зменшенні долі нафти і газу, оскільки запаси останніх на планеті значно менші, а їх цінність для хімічної промисловості набагато більша;
- необхідність створення екологічно чистої вугільної енергетики, яка б працювала без шкідливих викидів газу. Це потребує значних державних витрат на природоохоронні заходи. Але якщо у США і Німеччині на ці цілі використовується щорічно до 2% ВВП, в Японії – 3%, то в колишньому СРСР – лише 1,2%;
- розробка всіма країнами конкретних заходів з дотримання екологічних стандартів – чистоти повітря, водних басейнів, раціонального споживання енергії, підвищення ефективності своїх енергетичних систем;
- вивчення запасів всіх ресурсів з використанням найновіших досягнень НТР. Як відомо, сьогодні розвіданий неглибокий шар Землі – до 5 км. Тому важливо відкрити нові ресурси на більшій глибині Землі, та на дні Світового океану;
- інтенсивний розвиток країнами, що розвиваються, власного сировинного господарства, включаючи переробні галузі господарства. Для вирішення проблеми голоду в цих країнах необхідно розширювати посівні площі, впроваджувати передову агротехніку, високопродуктивне тваринництво та рослинництво;
- пошук ефективних методів управління процесом зростання народонаселення з метою його стабілізації на рівні 10 млрд. чол. на початок ХХІІ ст.;
- призупинення вирубки лісів, особливо тропічних, забезпечення їх раціонального використання;
- формування у людей екологічного світогляду, що дозволило б розглядати всі економічні, політичні, юридичні, соціальні, ідеологічні, національні, кадрові питання як в рамках окремих країн, так і на міжнаціональному рівнях;
- комплексна розробка законодавства про охорону навколишнього середовища, в тому числі про відходи.

В США, Франції та інших країнах уряд зобов'язаний надавати підприємствам і організаціям технічну і фінансову допомогу у переробці відходів, вилучення з них цінних компонентів, проведенні науково-дослідних робіт в даній сфері, поширенні передового досвіду інше. З цією метою використовуються податкові пільги, надання субсидій, зниження тарифів на перевезення вторинної сировини тощо;

- нарощування екологічних інвестицій. Так, в Австрії такі інвестиції складають більше 15% всіх капіталовкладень.

Паливно-енергетична і сировинна глобальні проблеми. Використання паливно-енергетичних і сировинних ресурсів на сьогодні зростає значними темпами. На кожного жителя планети виробляється 2 кВт енергії, а для забезпечення загально визнаних норм якості життя необхідно 10 кВт. Такий показник досягнутий лише у розвинених країнах світу. У зв'язку з цим нераціональне використання енергії у поєднанні зі зростанням народонаселення та нерівномірним розподілом паливно-енергетичних ресурсів

різних країн та регіонів призводить до необхідності нарощення їх виробництва. Проте енергетичні ресурси планети обмежені. При запланованих темпах розвитку ядерної енергетики сумарні запаси урану будуть вичерпані в перші десятиліття XXI ст. Проте, якщо витрати енергії будуть на рівні енергетики теплового бар'єру, то всі запаси невідновлюваних джерел енергії згорять у перші десятиліття. Тому з точки зору матеріально-речового змісту основними причинами загострення паливно-енергетичної та сировинної проблем є зростання масштабів залучення у виробничий процес природних ресурсів та їх обмежена кількість на планеті.

Шляхи вирішення паливно-енергетичної та сировинної глобальних проблем. Основними шляхами вирішення паливно-енергетичної та сировинної проблем з точки зору матеріально-речового змісту суспільного способу виробництва є:

- зміна механізму ціноутворення на природні ресурси. Так, ціни на них у слаборозвинених державах диктують крупні ТНК, які зосередили у своїх руках контроль на природними багатствами. За даними ЮНКТАД, від трьох до шести ТНК контролюють 80-85% світового ринку міді, 90-95% світового ринку залізної руди, 80% ринку бавовни, пшениці, кукурудзи, кави, какао інше;
- об'єднаним зусиллям розвинених держав протиставити стратегію об'єднання дій країн-експортерів паливно-енергетичних та паливних ресурсів. Ця стратегія повинна стосуватися об'єму добування всіх видів ресурсів, квот їх продажу на зовнішніх ринках інше;
- оскільки розвинені країни і ТНК намагаються здійснювати лише первинну обробку мінеральної сировини в країнах, що розвиваються, то останнім необхідно нарощувати випуск готової продукції, що дозволило б їм збільшити доходи від експорту;
- проведення прогресивних аграрних перетворень;
- об'єднання зусиль всіх країн для вирішення глобальних проблем, значно збільшити витрати на усунення екологічної кризи за рахунок послаблення гонки озброєнь та скорочення воєнних витрат.
- використання комплексу економічних заходів управління якістю навколишнього середовища, в тому числі субсидій та дотацій на виготовлення екологічно чистої продукції, за виконання державних екологічних проектів інше.Боротьба за світове панування та ворожнеча між провідними країнами світу призвели до загибелі першої моделі глобалізуючого світу, що виникла на початку XX ст. (після Першої світової війни та серії руйнівних революцій), для попередження нових катаклізмів була організована Ліга Націй. Вона була створена у 1919 році за ініціативою країн-переможців у війні Франції та Великобританії. До неї увійшли більше 30 країн. Проте США не увійшли до цієї організації, Німеччина й Італія вишли з неї в 1934 році, вже готуючись до майбутньої агресії. Після виходу фашистських держав СРСР увійшов у Лігу Націй, але в 1939 році був виключений з неї за агресію проти Фінляндії. Ліга Націй не виконала своєї мети і фактично припинила своє існування. Почалася Друга світова війна.

Після її закінчення держави-переможці знову зробили спробу створення міжнародної організації, здатної регулювати відносини між країнами і вирішувати світові проблеми. В 1945 р. була створена Організація Об'єднаних Націй (ООН), а роком раніше на Бреттон-Вудській конференції був організований

Міжнародний валютний фонд і Світовий банк. На сьогодні в системі міжнародних організацій налічується більше 4 тис., з яких більше 300 – міждержавні.